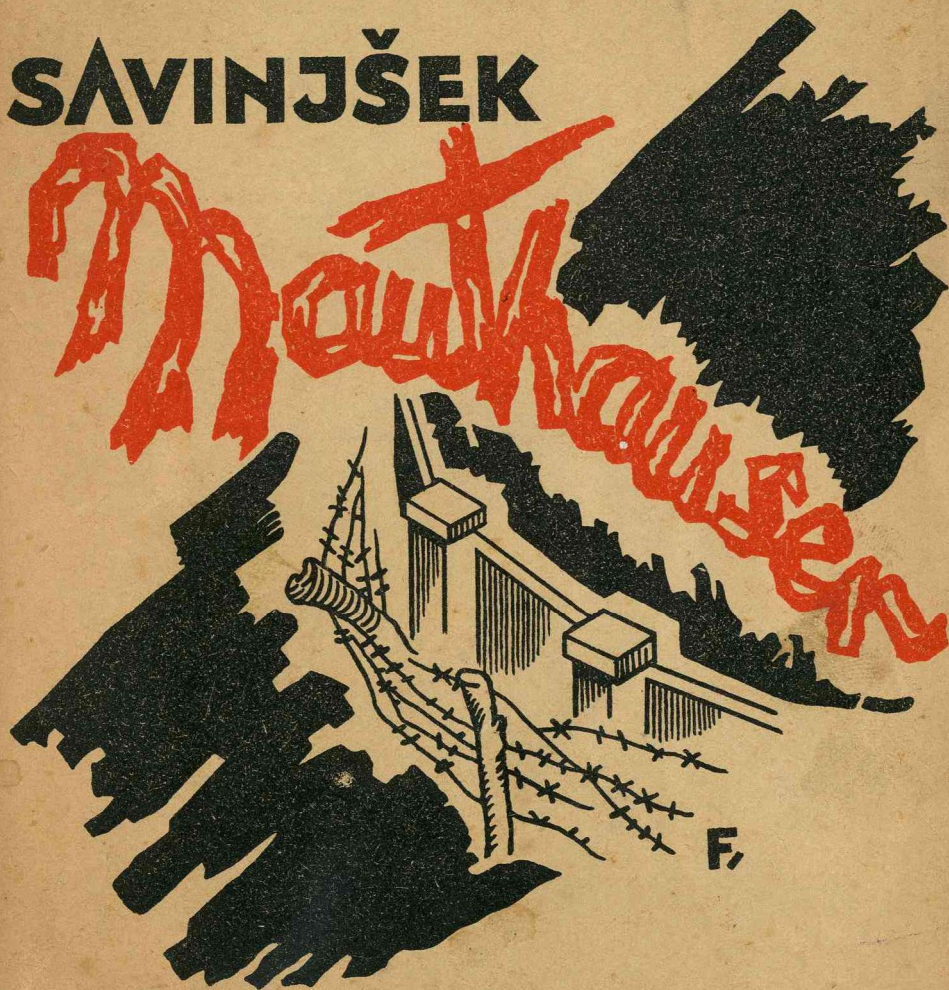

382145

SAVINJŠEK

MAUTHAUSEN

Spisal :
France Hribar „Savinjšek“

1 9 4 5

Izdal OOOF Maribor

S pasje zdresiranimi brezmožganskimi množicami nemškega naroda in maloštevilnimi nasilniki naštetih držav je začel Hitler 1. 9. 1939 svoj mrtvaški ples. Prav tako je bila tehnična priprava za svetovno nadvlado germanstva tokrat dosti bolj pripravljena kot pa leta 1914—18. Na deset-tisoče tankov in bombarderjev ter milijone brezumnih, toda vojaško izvežbanih Prusakov naj bi po tej zamisli na bojnem polju doseglo in odločilo hitro zmago.

Za podjarmljene narode pa so nemški fašisti že leta in leta gradili in pripravljali po vsej Nemčiji koncentracijska taborišča. Ta so bila sicer deloma že prej zgrajena za domače protifašiste, odkar je Hitler na oblasti. Po letu 1939 so se starim pridružila še mnoga nova.

Kako bi izgledala Evropa, če bi Hitlerju uspel ta tako skrbno pripravljen vojni podvig? O tem lahko izpovemo tisti, ki smo bili v koncentracijskih taboriščih in smo slučajno še prišli ven. Priče pa so nam tudi oni stotisoči, ki so pod strašnimi okoliščinami tam umirali. Tako usodo je pripravljala Hitler vsem svobodoljubnim narodom. V primeru Hitlerjeve zmage bi romali v nemška koncentracijska taborišča vsi protifašisti od navadnega državljana do najvišjega državnika, katerekoli demokratične države.

Za evropske narode bi nastopila doba najhujše sužnosti in brezpravja. Arijski »nadčlovek« pa bi užival zmagoslavje in se redil od žuljev zatiranih narodov. Toda, od »Herrenvolka« zaničevani »podljudje« so se dvignili v sveti boj zoper hitlerjevsko tiranijo. Od Sovjetske Zveze, Anglije, Zedinjenih držav in vsi podjarmljeni narodi že odstranjujejo nasilniški fašizem.

Današnja vojna bo končala s povsem drugačnim izidom kot pa leta 1918. Znamenita moskovska in teheranska konferenca in njih sklepi sta nam porok za to. Po vseh državah so v smislu teh dveh konferenc postavljene komisije za preiskovanje in ugotavljanje škode in zločinov, ki so jih zagrešili nemški fašisti in njihovi pomočniki bodisi v vojni ali v zaledju. Te komisije že povsod delujejo. Francoski izdajalski general Pucheu je že prejel od takšne komisije smrtno kazen. V Sovjetski Zvezi so bili v harkovskem procesu obsojeni in obešeni trije, dva nemška fašista in en Ukrajinec. Tudi pri nas v Jugoslaviji je bilo že več primerov, ko so obsodila naša ljudska sodišča takšne vrste zločincev na smrt. Ista usoda čaka vse fašistične zverine in njihove pomočnike.

Ko se podira nasilna zgradba fašizma, bodo nemški tirani verjetno skušali pobegniti. Toda kam neki? Krivci današnjega gorja bodo prejeli svoje plačilo. Fašizem bo iztrebljen do korenin. Vojna bo uničena v trebuhu Nemčije. Naloga svobodoljubnega človeštva pa bo, stati budno na straži in že v kali zatreti vsak poskus fašizacije, ki bi se še hotela pojaviti kjer koli.

Pričujoča reportaža prikazuje le neznatni in bežen odtенок fašističnih grozodejstev v enem izmed taborišč. Šele vsi skupaj bomo lahko prinesli jasno sliko iz naštetih koncentracijskih taborišč rajha.

Julij 1944.

MAUTHAUSEN

France Hribar »Savinjšek«

23.

avg. 1941, je poslala gestapo iz celjskega »Starega piskra« 160 Slovencev v koncentracijsko taborišče Mauthausen v Zgornji Avstriji. Tega dne so nas oh štirih zjutraj nenadoma poklicali in nam ukazali zbrati vsak svoje stvari in pripraviti se za odhod. Kam nas nameravajo odvesti ni vedel nihče. Nekateri so menili: spustili nas bodo, ker smo sami »lažji«. In res jih je bilo mnogo vmes, ki še niti zaslišani niso bili. Zato se taki niso nadejali nič hudega. Drugi smo stvar vzeli bolj resno in rekli: »Tovariši, lopate, krampi in samokolnice nas čakajo.« Začeli so nas preštrevati, klicati po imenih, nakar so nas postavili v vrsto po pet na tesnem prostoru dvorišča »Starega piskra«. V vseh sobah jetnišnice je bilo kot v panju. Na oknih je bilo polno glav. Tovariši so nam mahali v zadnji pozdrav. Posebno iz ženskega oddelka so frčali na nas razni predmeti, kosi perila, kruh, meso itd. Ker le ni hotelo prenehati vzklikanje raz oken, je mlad gestapovec planil s pištolo v roki in ustrelil v smeri ženskega oddelka. Vsak nadaljnji pozdrav je bil prepovedan. Po večkratnem klicanju in preštevanju nas naposled okrog 7. ure v spremstvu močne straže SS-ovcev odženo na postajo, kjer je bilo že pripravljenih za nas pet vagonov. Okrog osmih priklopijo še lokomotivo, ki nas je odvedla proti Mariboru. Obstajali smo na večjih postajah, kar je pomenilo transportni vlak. V Mariboru so k našim vagonom priklopili še dva. Ob enih popoldne smo se odpeljali proti Gradcu in naprej. Zdaj smo se šele zavedli, kaj nameravajo z nami.

Vozili smo se vso noč. Ob dveh ponoči smo dospeli na postajo Mauthausen. Čakala nas je že truma SS-ovcev, okrog dvajsetletnih mladičev. Zdaj smo se prepričali, da se grožnje celjskega gestapovskega krvnika Avgušтина uresničujejo. Vsi ti mlečnozobi SS-ovci so se namreč začeli besno zaganjati v nas. Tolkli so nas z puškinimi kopiti in se drli nad nami kot obsedni. Gonili so nas s postaje po cesti proti koncentracijskem taborišču kot zveri. Posebno one, ki so zaostajali. Vpitje pobesnelih stražarjev in udarci puškinih kopit se je razlegalo v temno noč in nas navdajalo z grozo. Priganjali so nas neprenehoma z »auf gehen«, tolkli s puškami, bikovkami in suvali. Dirjali smo v galopu, noseč težko prtljago, oznojeni, da nam je pot lil v curkih. Približali smo se kamnolomu, kot je bilo v temi spoznati. Nenadoma zaslišimo: »Halt!« Zdaj smo mislili vsi: Tu nas torej hočejo postreliti. Kraj je tu čisto brez naselij. V to samoto so nas torej potirali, da svet ne bi izvedel za našo usodo. Po kratkem počitku in presuvanju pa nas prično poditi naprej. Noč je bila oblačna in pričelo je deževati. Na naša oznojena telesa še hladen mlaz dežja! Cesta se je pričela dvigati navkreber. Po enourni gonji smo preznojeni in premočeni od dežja pridirjali do koncentracijskega taborišča — Mauthausena.

Sprejem

Za koncentracijsko taborišče Mauthausen do tedaj še nismo vedeli. Zdi se mi potrebno, da nekoliko opišem. Taborišče je bilo zgrajeno v letu 1938, po tem, ko je vdrl Hitler s svojimi tolkami v Avstrijo. Tudi tu je naletel na mnoge opozicionalne elemente in je pričel v množicah zapirati proti-fašiste. Knez Starhemberg je kot pristaš habsburške monarhije moral pobegniti iz Avstrije, ki jo je Hitler priključil Rajhu, njegova veleposestva pa so bila zaplenjena. Na nekem takem Starhembegovem posestvu je zgrajeno koncentracijsko taborišče Mauthausen, na nekem griču na levi strani Donave, 6 km od železniške postaje Mauthausen in približno 28 km od Linza. Taborišče je močno zastraženo in ima štirikratni žični obroč. Pri zunanjem obroču so približno na vsakih 100 m stražarski stolpi, na njih pa težki mitraljezi. Notranji, manjši obroč je obdan z bodečo žico, ki je nabita z električno strujo visoke napetosti. Od sprednje strani notranjega obroča pa je še krožni zid, visok 8 m, nad tem zidom spet bodeča žica v devetih pramenih in nabita z močno električno strujo. Za morebitni pobeg je taborišče dobro zavarovano. Pri glavnem vhodu so na desni strani tri stavbe: prva je pralnica in kopalnica, druga je kuhinja, tretja iz železobetona zgrajena stavba pa je krematorij. Na levi strani je v pravokotni smeri bolnica, nasproti bolnice pa štirikrat po pet barak. To so barake ali bloki za kaznjence. Dolge so 53 m, široke pa 8 m ter vse enako zgrajene. Zunanaj prvega obroča je polno sličnih barak. Tu so nameščene razne delavnice in pisarne. Skupine lepših barak pa so določene za stanovanje stražarjem. Okrog teh barak je polno lepih grč, zasajenih z rožami, ki jih morajo kaznjenci najskrbneje negovati.

V to satansko gnezdo so nas 24. avgusta prignali pobesneli hitlerjevski opričniki. Predali so nas novim stražarjem. Bila je še noč, zato je vladala v taborišču še popolna tišina. Postavili so nas v vrste po pet in stisnili za zid. Preštevali so nas neprestano. Učili so nas tudi sprejemati klofute. Stali smo ves čas na tako imenovanem Apfelplatzu na prostem. Jedli že nismo 24 ur in vsak ve, kako vožnja v vlaku človeka iztrese. Ob štirih zjutraj se oglasi zvonec in tedaj je zašumelo v barakah kot v orjaškem panju. Videli smo polno ljudi, niso le urno tekali, marveč švigali sem ter tja. Naenkrat opazimo na stotine kotlov, ki jih prenašajo ljudje, oblečeni v belomodro pramenastih oblekah. Izgledalo je, kot bi bili oblečeni v pižame. Izza oken prvih barak so se videle snažne postelje, bele rjuhe in kariraste odeje. Vse to nas je nekoliko pomirilo. Ugibali in sklepali smo: tu vlada red in snaga. Preden se je čisto zdanilo, so nas skrili za kopalnico, da nas ne bi videle trume kaznjencev, odhajajočih na delo. Tako delajo z vsakim novim transportom. Prihajali so vedno novi stražarji, nas spraševali to in ono in nam grozili, češ da smo »Hecken-schützli« (partizani). Še vedno smo stali na dežju, bili smo že do kože premočeni in stresal nas je mraz. Okrog desetih pa se je le začelo kopanje, še prej pa so nam popipali lase in dlake, čemur pravijo tam striženje. Potem ko so nas

še enkrat natančno popisali, našo obleko in prtljago pa le površno vpisali, so nas v manjših oddelkih gole odvedli v

Block No 19

Ta blok je bil tiste čase nekakšna sprejemnica. Vsi novo došli so morali skozenj. Tam smo tudi mi dobili »pižame«, to je kaznilniško uniformo. Lahke bluze in hlače iz gradla, vse staro in zakrpano. Za na noge pa par okornih lesenih pantofljev. Ko smo vse to v naglici navlekli nase, so nas poklicali h kosilu. Dobili smo krompirjev guljaž, ki smo ga pa v Mauthausenu jedli prvič in zadnjič. Zdaj smo bili predani »block personalu«, ki ga tvorijo kaznjenci nemške narodnosti. Vsak blok ima starešino, dve sobni starešini, to je za sobi A in B, nadalje blockschreiberja in brivca. Teh pet oseb je nekakšen »bog bogova«, ki imajo skoraj neomejeno oblast nad kaznjenci. Nad njimi skušajo pokazati čimprej vso svojo avtoriteto in oblast, zlasti pa vtepsti vsem strah v kosti. Kljub vsej utrujenosti nas niso pustili počivati. Tudi v sobi nismo smeli biti. Spodili so nas na dvorišče, in nas z vso važnostjo učili napravljati slamnjače. Tiste čase so bile namreč še v vseh barakah postelje in sicer na štirih količkih ena vrh druge. Nekakšna korita, 180 cm dolga in 60 cm široka. V vsaki sva ležala po dva. Še le ta dan smo imeli priliko, spoznati se med seboj. Bili smo iz vseh krajev Spodnje štajerske. Iz Celja, Petrovč, Griž, Št. Pavla, Polzele, Braslovč, Šmartna ob Paki, Hrastnika, Trbovelj, Zagorja, Radeč, Zidanega mosta, Maribora, Ruš itd. Največ je bilo rudarjev iz Zagorja. Vseh nas je bilo 251. Neki tovariš iz Maribora, težko bolan za sladkorno boleznijo, je podlegel že kar naslednji dan. To je bila prva žrtev. Do takrat je bila navada, da so vsi novinci ostajali v blocku št. 19 po štirinajst dni, predno so jih poslali na delo. Pri Slovencih so s to prakso prenehali. Nas so spodili že po dveh dneh na raboto. Nekaterim se je posrečilo, vriniti se v profesionalne delavnice, 200 pa so nas poslali na delo v

Siedlungsbau

Kot smo mogli dognati, je bilo takrat v taborišču okrog 7000 kaznjencev. Vsa ta množica je bila zaposlena na raznih oddelkih ali komandah. Poleg nešteti delavnic, kjer je bilo zaposlenih na tisoče kaznjencev, so se gradile ceste na štirih krajih, imenovane »Straßenbau« I, II, III, IV. Nadalje Kommandobau, dva ogromna kamnoloma, Strafkolona itd. Večina Slovencev je prišla na delo v Siedlungsbau. V poletnih mesecih smo vstajali ob treh zjutraj. Po bliskovitem posteljanju, umivanju in pospravljanju smo prejeli zajtrk. Bil je vedno enak. Po dva del čiste juhe na osebo. Ob štirih zjutraj so nas ob vsakem vremenu spodili na dvorišče. Pol ure smo lahko poljubno hodili okrog, nato pa so nas postrojili po vojaško. Naše gole glave so bile izpostavljene dežju in soncu. Bilo je v avgustu in često je deževalo. Takrat nas je do kože premočene dan za dnem tresel mraz.

Kadar pa je posijalo sonce, je žgalo prav izdatno. Večina naših golo-glavcev je imelo tedaj zabuhle in otečene glave. Ta pojav nam je bil do tedaj neznan. Poučili so nas, da je to od sonca. Pričeli smo si izdelovati iz papirnatih cementnih vrečic čepice. Izgledali smo kot »mladi vojaki«. Gorje pa tistemu, ki pred vhodom v taborišče te čake ni skril. Dobil jo je z bikovko, da ga je skelelo več dni.

V taborišču so bile »zastopane« vse narodnosti Evrope. Iz vseh nemških pokrajin je bilo kakih 1800 kaznjencev. Čehov in Poljakov je bilo okrog 3000. Španskih borcev, ki so po porazu republike v letu 1938. pribegli v Francijo in so bili po porazu te države v letu 1940. zajeti od Nemcev ter privedeni sem kot politični kaznjenci, je ostalo od skupnega števila 6000 okoli 1600. Drugi so že napravili pot skozi dimnik krematorija. Mnogo je bilo tudi Židov. Od drugih evropskih narodnosti so bile manjše skupine. Med Španci je bil tudi en črnc, ki je bil prostovoljec v državljanski vojni v Španiji.

Siedlungsbau je oddaljen od taborišča 3 km. Tu so napravili načrt za celo naselje hiš, ki naj bi služile za stanovanje SS-ovcem, kot najzvestejšim hlapcem Hitlerjevega Rajha. Nekaj stavb je bilo v dolini za cesto že napol zgrajenih, glavno naselje pa je bilo zamišljeno na prostranem griču. Da se je lahko dovažal stvarni material, se je najprvo gradila cesta. Do časa, ko smo prišli Slovenci, je bilo tu zgrajene ceste kakšnih 200 metrov. Izkopana je bila jama za prvo hišo. Označeno pa je bilo s koli, kje bodo stale druge hiše. Premer stavb je bil 16×10 m. Na tem odseku je bilo zaposlenih 600 kaznjencev. Nemci kot predelavci, Španci kot zidarji, Čehi, Poljaki in Slovenci pa kot pomožni delavci. Ta sprevod šeststotih kaznjencev se je pomikal ob 6. zjutraj pod močno stražo SS-ovcev na delo na Siedlungsbau. Razdelili so nas v skupine po 50, dali nam krampe in lopate in pod vodstvom nemškega predelavca, imenovanega »kapo«, smo začeli ob sedmih kopati prst. Kopali smo jame štiri metre v globino. V takšni jami je ogromno prsti. Skopali smo jo v enem tednu. Vsa prst je bila izmetana ven samo z lopato. Najmanj dvajsetkrat je bila vsaka gruda na lopati. Delalo se je primitivno, kot so delali sužnji pred več tisoč leti. Delovnik je bil 10-urni. Opoldne je bil enourni odmor. Kosilo je pripeljal tovorni avtobus. Zvečer smo kotle izmenoma nosili v taborišča. Pa tudi opoldanski odmor nam je komandofirer izpremenil v ekserciranje. Odiha nam niso pustili. Na delu mora vse neprestano gibati. Vsemogočni kapo venomer kriči nad nami »Bewegung« in vihti palico.

Prve dni so z nami postopali nekam kavalirsko, polagoma pa so nam dali spoznati, da palic ne nosijo za šalo. In pa tudi, da Slovenci nismo izjema. Narobe, prav nas so začeli najbolj pretepati. Bili smo tudi »Verfluchte Kroaten, Stinksacki, Drecksaui« itd. Po naših telesih so padali udarci od vseh strani. Predelavci so namreč skoraj sami Nemci in to razni kriminalni tipi, ubijalci in tatovi. Te razhojnike so SS-ovci postavili za predelavce, in tem izvrškam smo bili izročeni na milost in nemilost. Hitler je najhujše kriminalce iz zaporov spustil in jih prestavil v koncentracijska taborišča za pomožne voditelje. Ti lopovi so največja onera Hitlerju, brez njih bi sploh ne mogel izhajati v nešteti koncentracijskih

taboriščih rajha. So popolnoma vdani in zvesti. V okrutnosti pa celo dosega jo SS-ovce.

Med nami je bilo nekaj nezavednežev, ki so mislili, da smo poslani sem zaradi dela. Gnali so se in s tem priganjali še druge. Kapo je razpodelil takšne na prvo mesto, kjer so začeli z lopato rezati rušo. Takšnih je bilo le po nekaj v skupini, vendar so povzročili s tem to, da smo vsi morali enako delati. Prvi so nam nametali prst pred noge in pri komu je kupček naraščal, ga je kapo pretepel. Ti stremuhi so dobivali dvojno porcijo zelja ali kolerabe. To pa jih ni rešilo, izčrpali so se hitro in prvi podlegli. Naša skupina je skopala jamo v enem tednu, dočim so Španci skopali jamo šele v 14 dneh. Odslej smo morali vsako nadaljnjo jamo skopati v enem tednu in smo pri tem težkem delu ostali, Španci pa so bili premeščeni na lažje delo. Spočetka, ko smo bili še trdnjši, smo zmagovali, ko pa je zdrknila iz nas vsa zaloga in smo živeli ob sami pičli hrani, nas je pri delu pričela obhajati slabost. Hrana je bila vedno enaka, zjutraj čista juha, opoldne po pet do šest tednov redko zelje, zvečer pa 45 dkg kruha, grizljaj najslabše salame ali nekaj dkg margarine in dva decilitra črne kave. Potem za spremembo pet do šest tednov koleraba. Včasih, toda redko je prišla na vrsto kaša ali ješprenj in tudi makarone smo v šestih mesecih jedli trikrat. Ob tej enolični in pičli hrani smo postajali v obrazu rumenkasti in posušeni. Pridružila se je lakoti še griža, ki je v taborišču stalen gost. Začele so padati nadaljnje žrtve. Zima v letu 1941. je bila zgodnja. Že 31. oktobra je zapadel sneg. Oblečeni smo bili še kar v letne obleke in brez nogavic. Vreme, če je bilo še tako deževno, ni bilo nobena ovira za delo. Že prej, septembra, ko je skoro neprenehoma deževalo, smo bili vsak dan na delu. Premočeni do kože smo legali k počitku. Obleko smo čez noč na sebi posušili.

Hitlerjevemu rajhu je začelo primanjkovati posteljnine, zato so pobrali iz naših barak vse rjuhe in prevleke s kocev. Slamnjače iz papirnatih niti pa so nam pustili. Prestavljeni smo bili na

Block No 14

Posteljnine ni bilo več. Zato smo postelje podrli in jih zložili na kraju sobe. Na teh gredah je spalo 35 ljudi. Prostor je moral biti izrabljen do skrajnosti. Drugi smo ležali na tleh. Ko smo zjutraj vstajali, smo morali slamnjače zložiti in na večer smo te »paklce« zopet razmetavali po sobi. Pozneje, ko so se pojavile uši, smo slamo znosili na kup in jo zažgali. Slamnjače in koce so nam desinficirali in od tedaj naprej smo ležali na praznih papirnatih slamnjačah. V Hitlerjevem rajhu je očitno začelo primanjkovati tudi slame. Zgodaj nastopajoča zima je naše trpljenje še povečala. Letno oblečene so nas pognali na delo. Kidali smo sneg. Ob prvem snegu in ostrem mrazu so obupali trije Slovenci. Šli so čez strážarsko mesto in bili zato ustreljeni. Eden iz te trojice je bil dninarski delavec Koštomaj iz Petrovč. Pri prvem strelu ni niti omahnil, pri drugem je pokleknil in šele nadaljnjih pet strellov je napravilo konec njegovemu

trpljenju. Star je bil 55 let. V vojni 1914—18 je bil ujet v Rusiji. Zakaj so ga fašisti privedli sem, sam ni vedel. Zdaj je tu končal. Odnegli so ga v krematorij in sežgali. Ostala dva sta bila mladeniča sedemnajstih let, doma iz okolice Maribora. Da se ne bi ponavljali takšni primeri, smo bodrili k vztrajnosti. In res je pomagalo. Samomorov med Slovenci ni bilo več. Tu bi omenil še tole: čim je stražar ustrelil kaznjenca, je bila odrejena komisija. Stražarja so hitro zamenjali, da si ga kaznjenci ne bi zapomnili.

Nemogoče pa je bilo preprečiti grižo. Obqleli za grižo se večinoma iz bolnice niso več vrnili. Nekaj dni je tak bolnik ležal v postelji, ko pa jo je ponesnažil, so ga položili na gola tla. Za grižo je pomrlo največ tovarišev iz Zagorja, Ruš in Radeč. Umiranje Slovencev je začelo v novembru. Skoro vsak dan je katerega zmanjkalo.

Predno je nastopila zima, smo se dogovorili štirje za beg. Kač, Rudo Rebernik, Dominik Hribar in jaz. Kač, bivši občinski sluga iz Polzele in mesar po poklicu, je predlagal, da bi pobegnili od dela na Siedlungsbau. S seboj moramo vzeti nože in vžigalice. Če se nam posreči priti preko Donave, je dejal, bomo nekje rekvirirali vola, naložili mesa v nahrbtnike, si kuhali v gozdovih in počasi prodirali proti domačim krajem. Rebernik, brivec iz Šmartna ob Paki, pa je dejal, da je sedaj ugoden trenutek, ko smo kopali cesto, ki je bila globoka dva metra in nas stražarji niso videli. Prilika je res bila, toda, samo en dan. Stražarji so kaj kmalu opazili, da bi po globoki cesti utegnil kdo pobegniti in so cesto tudi od konca zastražili. Naš načrt o begu je s tem propadel. Nesreča je bila še v tem, da smo bili ravno tisti dan slučajno premeščeni. Ostala dva od naše četvorice sama z Rebernikom na Siedlungsbau-u. Kač Hribar in še mnogo Slovencev je bilo določenih v novo komando, tako imenovani Lagerbau. Bila je to velika njiva, posejana s pšenico, v premeru 3 ha. Njiva je bila viseča, ker je sploh vse taborišče na griču. Komanda je sklenila, to zemljišče uporabiti za povečanje taborišča. Govorilo se je, da pride še 30.000 vojnih ujetnikov, Rusov. Odsek Lagerbau je bil eden najstrahotnejših. Celo ogromno njivo je bilo treba splanirati in ta viseči svet izravnati v vodoravno ploskev. Uničili so lepo polje in podkopali zeleno pšenico, ker so pač računali na ukrajinsko žito. No, bridko bodo še občutili to pustošenje plodne zemlje! Zaposlili so tu do 1000 ljudi. Na dveh mestih smo položili tračnice za vozičke, največ nakopane prsti pa smo znosili v ročnih nosilih. Od stalnega dežja je bila njiva vsa razmočena in smo se pogrezali do kolen. Blato je bilo mastno, da kar ni hotelo iz lopat. Za hrbtnom vsake male skupine pa je stal kapo s palico in se neutrudno drl in tolkel po naših hrbtnih z gorjačo. Za tepenje jim je prav prišel odlomljen ročaj od lopate. Ni bilo redko, da je kapo komu razbil s takšnim kolom lobanjo. Kri smo videli na vsakem koraku. Najbolj krvoločen pa je bil oberkapo šorš. Imel je zverinsko divji obraz. Okrutnež brez srca.

Vsakemu odseku dela so načelovali SS-komandofirerji, ki pa so se izmenjevali. Na Lagerbau je prišel vedno mlad SS-ovec, pravi vzor hitlerjevskega glavorezca in vzgled vsem stražarjem in kapom. Zato se je na tem odseku pretepalo kot drugje nikjer. Težko delo, priganjanje, prete-

panje, slaba hrana in k temu še vedno deževno vreme in zgodnja zima je pripomoglo, da so naši tovariši zaposleni na Lagerbau-u začeli umirati na veliko. Največ Slovencev je ugonobil Lagerbau. Tudi Kača je ta odsek izčrpal. Žalostno ga je bilo videti: Prej še tako krepak mož, tu pa je v treh mesecih upadel in postal ves rumen in zabuhel v obraz. Vlačil se je ko senca. Ni več pripovedoval smešnic. Nazadnje se ga je lotila še griža. Ko je prihajal zvečer od dela, je hlače kar v rokah nosil. V začetku decembra je umrl. Kača je gotovo poznala vsa Savinjska dolina, ki si jo je želel vsaj še enkrat videti. Ko smo bili še v »starem piskru«, nam je včasih pripovedoval zanimive dogodivščine iz svojega pestrega življenja. Bil je res rojen šaljivec.

Na isti način sta podlegla tudi rudarja iz Hrastnika, Jagodič in Mlakar. Ko sta že toliko opešala, da nista mogla delati kot drugi, ju je kapo, češ da sta lenuha, pretepel do nezvesti. Jagodič je ležal celo popoldne na zmrzli zemlji. Hribar in še en tovariš sta ga v takem stanju prinesla v blok, kjer je še isti večer za večno zadremal. Odnegli so ga v umivalnico, ga slekli in oprali, in sicer ga je eden z metlo drgnil, drugi pa je z vedrico polival vode nanj. V naši umivalnici so bili na zimo stalno po trije goli okostnjaki. Jagodič je ležal tam tri dni. Promet v krematoriju je bil tak, da niso vedeli kam z mrlji. Mi smo bili že čisto otopeli in od prvotne groze smo se navadili gledati te vsakdanje strahote povsem ravnodušno.

Ker so Slovenci, zaposleni na Lagerbau-u vsebolj umirali, se je naposled le zganila vrhovna komanda taborišča in začela preiskovati vzroke množičnemu umiranju Slovencev. Lahko jih je ugotovila. Premestila je preostale Slovence po drugih odsekih in umiranje naših tovarišev je nekoliko prenehalo.

Prispel je spet nov transport Slovencev, tokrat iz Begunj. Vsi so bili uvrščeni v Strafkolono. Prišli so jim poleg števil, ki smo jih sicer vsi imeli na hlačah in bluzah, še okrogle črne pike, kar je pomenilo, da pripadajo kazenski koloni. Ta oddelek je moral nositi kamenje iz tri kilometre oddaljenega kamnoloma. Po strmem bregu je bilo več sto stopnic in z otrpnjenimi koleni so dospeli na vrh, pometali skale s svojih ram in hajdi na novo turo. Brez prestanka dan za dnem. Strafkolona je poleg najtežjega dela prejemale trikrat na teden le polovično hrano. Naši tovariši v tej koloni so bili večinoma iz Gorenjske, eden je bil iz Dravograda, sin lesnega trgovca. V Strafkolono sta bila tudi dodeljena novoprignana primarij iz zdravilišča v Vukovaru in bivši direktor Agencije Avala, Kozamarič iz Beograda. Prejšnji imeniten gospod je postal Kozamarič po par tednih napornega dela sključen starček, izčrpan in izpit. Spominjam se, da sva včasih skupaj pokadila čik, ki sem ga kje iztaknil. Bil je strasten kadilec, tobaka pa ni bilo. V kazenski koloni so sedaj gotovo že vsi pomrli. Že takrat so bili bolj premikajoče se sence kot pa ljudje.

V krematoriju je gorelo noč in dan. Nekoč je razgnalo dimnik. Nekaj dni so morali ustaviti »obrat«. Ta čas se je nabralo na stotine mrličev, ki so jih zlagali v pritličju krematorija, kjer je velika ledenica. Tam so jih zlagali štiri po dolgem in štiri počez do stropa. In nato spet drugi

sklad. Na vsak odsek dela smo jemali s seboj nosilnice, da smo zvečer nosili mrtve. Iz blokov pa so tudi prinašali vsak dan mrliča, ki so ponoči pomrli. Ko smo zjutraj na znak zvonca blisknili pokoncu, smo videli križem po sobi ležati tovariše, ki niso mogli več vstati. Umirali so med nami ponoči, ne da bi kdo vedel. Zjutraj so bili trdi in imeli so kup pen na ustih. Potegnili so jih v umivalnico, jih oprali, nekaj dni tam »pacali«, slednjič pa odnesli v krematorij.

Včasih sem srečal nosača mrličev. Iz radovednosti sem odgrnil prekrito nosilnico. Videl sem okostnjak, ki je izgledal ko mumija. Lahko rečem, da mnogi sploh niso umrli, marveč so se enostavno posušili. Tak okostnjak ni tehtal več kot 15 do 20 kg. Nosačem vsaj ni bilo opaziti, da kaj nosijo. Ti so imeli res lahek posel.

Na odseku Siedlungsbau se je delo razmahnilo. Eni so kopali jame za nadaljne stavbe, drugi so donašali stavbni material, kamenje, opeko, pesek, cement, les, železo itd. Istočasno pa smo gradili krožno cesto, ki je bila trasirana mimo vseh bodočih stavb. Tu na cesti je bilo delo najtežje. Zaposlili so tam 80 Slovencev. Najprvo smo v skopano cesto nanosili skale, nato pa so nas vseh 80 vpregli v težki valjar, ki smo ga vlekli po strmini navzgor, nazaj pa zadrževali. Če se nismo takoj zedinili in istočasno potegnili, je vzel kapo, zglasni Otto Lutz (Slovenci smo mu dali ime Sultan) več metrov dolgo prekljo in udrihal po naših hrbtih in glavah. Ko smo z valjarjem potlačili skale, smo nanosili drobnejšega kamenja in zopet z valjarjem gladili. Nazadnje pa smo nanosili še peska, ga z valjarjem potlačili in pred nami je bila cesta kot bi jo iz betona vlil. Cesta je bila trasirana čez prepad. V ta prepad smo morali nanositi prsti na tisoče kubikov. Ko smo nosili prst v ročnih nosilih, nas je Sultan podil po griču, da smo tekali kot naviti. S polnimi nosili smo morali stopati hitro, s praznimi pa švigati. Pri tem delu sva bila tri tedne skupaj z Venekom, krojačem iz Pesjega pri Velenju. Nenavajen napornega dela je tu omagal in podlegel. Tudi tovariš Skornšek iz Družmirja je na tem odseku končal. Sultan je z neštetimi udarci marsikomu pomagal na oni svet.

Sredi novembra je bilo kopanje jam zaključeno. Nosili smo le material za stavbe. Komanda je nameravala vse započete hiše spraviti pod streho. Zidanje je šlo zelo počasi. Španci kod zidarji se pri delu niso gnali. Zdaj so bili potrebni strokovnjaki, tesarji, inštalaterji itd. Jeromel iz Zabukovce se je kot izučen tesar prijavil tesarjem, ker pa švabskega jezika ni znal, je iskal še enega Slovence, ki bi ta jezik govoril. Rebernik se je pri tem spomnil, da jaz nekoliko razumem tesarstvo in da obvladam švabski jezik. Tako sta me na predlog Rebernika poiskala kapo in Jeromel in postal sem iz nosača prsti tesarspecialist. Bil je tudi že skrajni čas. Moči so mi vidno pojemale. S specialisti se ni tako surovo postopalo, zlasti pretepanja je bilo mnogo manj. Z Jeromelom sva postavljala ogrodje v kletih, kjer so potem drugi vlivali betonske plošče. Nekoč sva dobila nalog, da morava barako, kjer je bila poljska kovačnica, povečati in oplankati. Delala sva nalašč bolj počasi in komando-firer Fihauer je končno opazil, da »tahinirava«. Namlatil naju je in delo sva hitro izgotovila. Specialisti smo dobivali na teden po dvakrat »repete«.

Zima je pritiskala čedalje bolj. Po prvem snegu smo naposled dobili tanke nogavice, coklje, svitre in lahke plašče. Na delu smo morali plašče slačiti. Mraz je bil že 20 stopinj pod ničlo. Zidanje se ni prenehalo. Glad nas je moril neznošno. Vsak si je prizadeval, kje bi istaknil kak grizljaj. Rudar Lebar iz Zagorja je na skrivaj odščipnil nekemu nemškemu kaznjencu ščepec kruha iz torbe. Zasačili so ga. Sultan ga je zato premlatil do nezvesti. Tolkel ga je dve uri in iz prejšnjega hrusta je postal bled in upadel okostnjak. Ko se je osvestil, sta mu dva nalagala na hrbet težke skale, ki jih je moral ves dan nositi. Sultan pa ga je tolkel do večera. Da bi se nadaljnjemu mučenju izognil, se je drugi dan javil na delo v Lagerbau. Pomagalo pa mu ni nič. Kapi se zvečer vse zmenijo in oberkapo Žorž v Lagerbauu ga je že imel vpisanega kot tata in ga klestil kar naprej. Po treh dneh ga je ubil.

Včasih smo iztaknili kje ščepec tobaka, pa papirja ni bilo. Mihaelu Fondi iz Polzele se je zahotelo kaditi. Odrgrgal je v pisarni komandofirerju od zavoja kos časopisnega papirja. Zasačili so ga. Sultan ga je s železno palico tolkel eno uro in mu zmrcvaril glavo v brezoblično maso. Nato ga je porinil v sneg dve uri, da se »ohladi« kot je dejal. Tako pretepenega človeka še nisem videl. In da človek prenese toliko udarcev do takrat nisem verjel. Fonda pa ni poginil. Imel je vražje življenje. Po par tednih je čisto okreval, hodil pa ves čas na delo.

S profesorjem Filipičem sva, ko sem bil še pri tem delu, skupaj nosila »tragek. Hotela šva malo »zabušavati«. Kapo naju je opazil, da sva počasnejša kot drugi. Oplazil je njega, ki je nosil zadaj nekajkrat z lato. Hotel mu je nekaj ugovarjati, kar je kapa razkačilo in začele so padati po njem kot po snopju. »Ti, Mate, mu pravim, stopiva če ne se bo slabo končalo za naju.« Ni pomagalo nič. Oči zverinskih kapov so švigale na vse strani in nisi se jim mogel nikjer za trenutek skriti. Sistem priganjanja je izveden tako rafinirano, da bolj biti ne more. Če so se kapi za trenutek odtegnili in skrivaj pokadili cigareto, kar je bilo med delom najstrožje prepovedano, in jih je komandofirer pri tem zasačil, je pretepal nje, ki so potem za maščevanje nad nami stresali jezo.

Kapo Sultan je bil zaradi svoje posebne krutosti najbolj číslan. Bil je skratka ljubljenec ~~///~~-komandofirerja. Nekoč meseca novembra so ga ~~///~~-ovci upijani. Takrat si je za spremembo zbral Poljake, ki jih je bilo postrojenih petdeset. Ko smo pred opoldanskim kosilom stali kot vedno v vrstah, da prejmemo običajno porcijo zelja, je Sultan navalil na nje. Z debelo gorjačo je tolkel po njih obseden. Kričal je »vi ste hoteli korakati na Berlin« in jih mrcvaril v veliko veselje prisotnih ~~///~~-ovcev. Potolkel je vseh petdeset po tleh in večina je bilo okrvavljenih. Bil je strašen prizor in mislili smo, da bo vse pobil. Hodil je po njih, brcal in tolkel s pestmi, končno se mu je debela gorjača zlomila nad glavami nesrečnih Poljakov. Med Poljaki je bil tudi en duhovnik, vikar. Tega je imel Sultan zlasti na piki. Zato ga je tudi posebno zdelal. Kri mu je na več mestih tekla iz glave, Sultan je bil namreč orjak in njegovi udarci so bili strašni. Pa tudi komandofirer se je rad poigral z omenjenim poljskim duhovnikom. Nekoč sva skupaj kidala prst, ko je pristopil komandofirer Fil-

hauer. Včasih smo imeli porcije kar za pasom. Odvzel mu jo je in nataknil na glavo. Ukazal mu je, naj se pokriža in moli. Moral ga je ubogati. Ko ga je nekaj časa zasmehoval in sramotil, ga je slednjič z debelo palico nekajkrat udaril po »mašniški čepici«, ki mu je od udarcev prebila kožo na glavi in kri ga je oblila po obrazu. Nato ga je pustil. Ta poljski vikar je bil 54 let star. Pozneje sem ga nekoč spet zagledal in mi je vesel hitel praviti, da je od nekdaj prišel protest, da duhovnikov ne smejo več goniti na delo. Ostal je z drugimi duhovniki v bloku.

Med kapi je bilo tudi nekaj Poljakov. Postopali niso z nami nič boljše kot z Nemci. Zlasti kapo Štane, sin bogatega hotelirja iz Krakova, je bil pravi vzor fašista. Bil je prej študent. Zaradi okrutnosti in priliznjenosti je postal kapo. O kaki slovanski vzajemnosti ni hotel kar nič slišati. Tolkel je nas Slovence nič manj kot Sultan. Še celo svoje poljske tovariše je bil. Zapomnili smo si ga in mu prisegli maščevanje, pa če ga bo treba iskati po vsej Poljski. Bili pa so med Poljaki tudi dobri tovariši. S podkapom Poljakom, ki je poveljeval tesarjem, smo se odlično razumeli. Ni se spozabil nikdar, da bi koga udaril.

V decembru so prignali spet nov transport. Za izjemo so bili sami Čehi. Iz neke letalske tovarne so zaprli vse delavstvo in ga pritirali sem. Baje zaradi sabotaže. Vsakokrat so bili novinci tisti, ki so morali okusiti vse najslabše. Slovenci zdaj nismo bili več predmet glavnega zanimanja. Odslej je prišlo vse nad Čeha, kot saboterje. Mnogo jih je bilo dodeljenih v Strafkolono. Na Siedlungsbauu so opravljali težje delo. Med njimi je bilo mnogo intelligence. Nosili so kamenje vse dni. Priganjali so jih kot živino. Lahko pa rečem, medsebojno so živeli v bratski slogi in si drug drugemu pomagali. Tudi z nami so pristrčno občevali. Poznali so Slovenijo prav dobro. Mnogi so bili v Ljubljani na sokolskem zletu leta 1933. Pri Čehih je slovanska zavest zelo razvita.

Ob božiču in zlasti ob Novem letu smo uspeli skromno proslaviti naše skupne cilje. Tovariš iz Trbovelj je recitiral lepo pesem, ki jo je spesnil v taborišču. Bili so kratki nagovori Slovencev, Čehov in Poljakov. Na koncu smo zapeli skupno z Čehi »Kde domov muj«. Mi smo peli »Kje dom je moj«. Bilo je mnogo čestitk na našo zmago. Prečitana so bila tudi radio poročila. Te smo sicer redno dobivali, vendar jih vpričo cele sobe navadno nismo čitali. To bi bilo prenevarno, ker ima komanda po sobah volune. Vesti smo si sporočali navadno od ust do ust.

Ko že govorim o radiu, naj še omenim, da so bili po vseh blokih nameščeni močni zvočniki. Do dveh ponoči so lajali Sondermeldunge in pruske paradne marše. Med tem ko so v umivalnici ležali mrliči in po sobah umirali vsako noč izmučeni ljudje, je vsem kot v posmeh lajal zvočnik »Lili Marlen«.

Begunca

Dne 29. septembra sta pobegnila dva Nemca. Baje stara politika in precej nevarna režimu. Ko smo zvečer prišli od dela, so večino kaznjencev postrojili na Apelplatzu, nas iz bloka št. 14 pa pred našim blokom.

Po večkratnem preštevanju so pogrešili dva. Potem so dalje časa ugotavljali, katera dva bi to bila. Ko so to dognali, se je začel divji lov za njima. Zaposlena sta bila na Baukomandi, ki je tik za taboriščem. Tam so speljani kanali iz vseh blokov, pralnice, kopalnice itd. Kanal je precej obširen in ven sta lahko zlezla, ploščo za sabo pa pokrila. Nato sta lezla dober kilometer po kanalu in v bližini gozda pri neki taki plošči zlezla na prosto. Nedaleč od tam je bila straža. Morala sta izginiti prav previdno in nista utegnila ploščo pokriti. Pozabila sta tam tudi čepice. //ovci so kmalu odkrili sled. Razkropili so se na vse strani s kolesi in motorji. Zasedovanja se je udeležilo 250 stražarjev. Ob enajstih ponoči so se vrnili brez plena. Mi smo ves ta čas stali na dvorišču. Zeblo nas je. Nekateri tovariši so skrivaj skočili skozi okna po koce in si jih ovili okrog života. Ko so jih drugi začel posnemati, so bili nekateri zasačeni. Blockpersonal je odredil kontrolo, kdo si je dovolil po koce. Vsi, ki so imeli koce, so bili strahovito pretepeni. Ko je bil ta cirkus končan, je naposled prišlo obvestilo, da lahko gremo v barake in prejmemo večerjo. Za kazen pa, ker begunca niso vjeli, smo imeli prihodnjo nedeljo celodnevni post. Vseeno smo bili veseli, da sta jo ubežnika srečno odnesla.

Stari kaznjenci, ki so že od početka v taborišču, so nam pripovedovali, kako postopajo z ujetim beguncem. Ko ga privedejo na Appelplatz, mu obesijo na prsa tablico z napisom »Ich bin zurück gekommen«. Nositi mora velik boben in tolči po njem. Takšno komedijo prirede vpričo vseh kaznjencev, traja pa po eno uro. Nato ga vržejo v bunker za šest tednov. Dobiva ves čas samo kruh in vodo. Če ga v tem času še ni konec, ga vržejo v kazensko kolono. Tam pa na hitro opravijo z njim. Razumljivo je, da so tedaj betonske plošče nad kanalom skrbno zabetonirali. Pobegniti ni mogel nihče več.

Prihod ruskih ujetnikov

O velikem transportu ruskih ujetnikov se je govorilo že dalje časa. Zadnje dni septembra pa smo opazili prihajati po cesti kolone po sto mož, Bili so res Rusi. Vseh je bilo 1900. Že od daleč je bilo lahko spoznati, da so do skrajnosti izčrpani. Strašno so izgledali. Kosmati, umazani in lačni ter utrujeni, da so se komaj vlačili. Manjša skupina teh ujetnikov je v bližini Linza pobegnila in pobila nekaj žandarjev. V kratkem času so vse polovili, jih grozno mučili in pobili. Zaradi tega so //ovci zlivali svoj žolč na vse ostale. Kot so nam pozneje ruski ujetniki pravili, so jih že šest tednov vlačili po celi Nemčiji. Niti enkrat se ves ta čas niso mogli umiti. Jestti so dobili le vsake tri dni enkrat. Bili so komaj še živi. Med potje so jih neprestano suvali in topli. Kolone pa so se vseeno pomikale po polžje.

Ko so končno le prilezli v taborišče, so bili mobilizirani vsi brivci. Ves dan so jih strigli in kopali. Po kopanju pa so gole strpali v bloke št. 16, 17, 18 in 19. Po petsto v en blok. Zunaj teh blokov so obesili veliko tablo z napisom »Kriegsgefangenen-Arbeitslager«. Te barake so skrbno zamre-

žili z bodečo žico, da nas ne bi »okužili«. Nismo jih smeli niti gledati. Štirinajst dni so bili v sobah bosi in le v srajcah in spodnjih hlačah. Po tem času so jim obleke desinficirali in jim jo deloma vrnili. Tople vati-rane bluže in značilne ruske škornje pa so jim odvzeli. Te so si prisvojili kapi. Ruskim ujetnikom so dali coklje.

Ko so za ruske ujetnike pripravili štiri omenjene bloke, so prejšnje »stanovalce« premestili v preostale bloke. V našega je prišlo še 200 tova-rišev. Bil je tak drenj odslej, da nas je v širini 8 metrov ležalo po 40. Na meter torej 5 oseb. Ležali smo samo na strani in se obračali na komando. Ko jih je nekaj pomrlo, je bilo spet več prostora. Pa ne za dolgo. Novin-cev ni nikoli zmanjkalo.

Ruske ujetnike so zaposlili na Lagerbauu. Na najslabšem odseku. Izgladneli kot so prišli, so morali zdaj opravljati najtežje delo. Bili so po večini mladi fantje, ki so delali prej pri utrdbenih delih. Krasno-armejcev je bilo le manjše število. Izčrpani in sestradani ruski ujetniki so pri težkem delu in pretepanju hitro opešali. Od dela na Lagerbauu so vozili polne sani mrličev. Tudi zmrznilo jih je mnogo. V dveh mesecih jih je pomrlo 600. Ponoči umrle so metali kar skozi okno. Videl sem jih več-krat zjutraj pod okni križem nametane. Hrano so dobivali nekoliko dru-gačno kot mi. Kolerabe in zelja več, kruha pa polovico manj. Ni jim bilo dovoljeno prejemati paketov, niti pisati niso smeli domov. Bili so skratka odrezani od vsega sveta. Za ruske ujetnike niso dovolili niti Mednarodnemu Rdečemu Križu, da bi jim pomagal. Sovraštvo ~~SS~~-ovcev do Rusov je bilo brezmejno.

Decembra je nastopila zima z vso ostroštjo. Toplomer je kazal 25 do 30 stopinj pod ničlo. Do božiča se je še zidalo. Velik sneg pa je ustavil nadaljno graditev. Dela pa niti velik sneg in mráz nista ustavila. Tovorni avtobusi so dovažali material, ki smo ga raznašali in skladali v bližini vsake stavbe v ogromne kupe. Po božiču pa se je delo na Siedlungsbauu ustavilo. Slovenci, ki nas je od približno 300 ostalo živih kakih 140, smo prišli v profesionalne delavnice, neizučeni pa so delali na Baukomandi. Tam je bilo delo znosnejše. V delavnicah je bilo najboljše, ker je bilo vsaj toplo. Pa tudi kapi po delavnicah niso pretepali svojih podrejenih. Tistim, ki smo delali v krojaških delavnicah so pobrali plašče, češ, da jih ne potrebujemo. Ko smo vsako jutro stali na Apelplatzu, smo jih po-šteno pogrešali. Na pol zmrzli smo prišli v delavnice.

Po skladiščih je bilo polno naropanih uniform bivše jugoslovanske vojske. Med drugim 6000 kompletnih uniform kraljeve garde. Te so sedaj delil med nas. Dobili smo znane rdeče hlače in modre bluže. Rumene trake z uniform so odparali. Iz teh je delal eden za ~~SS~~-oficirje tapete za predvrata. Izkoristili smo vsako stvar za udobje ~~SS~~-oficirjev do zadnjega stražarja.

Ko se je dan skrajšal, smo vstajali ob štirih. Kmalu po peti uri smo že stali na Apelplatzu in čakali dneva. Tako lahko oblečeni in vedno lačni stati po dve uri vsako jutro na takšnem mráz, ni bila šala. Mnogo jih je na mestu zmrznilo. Sploh je bilo nekaj strašnega stati vsako jutro po dve uri, opoldan eno uro, zvečer pa spet eno uro ali pa tudi več. In to

vedno v zaporu. Pri glavnih vratih, kjer je velik stolp, se je zbrala komanda vsak večer in sadistično uživala gledajoč naše muke, utrujenost, lakoto in mraz. Včasih so nas pustili stati po več ur, predno je zamahnil ~~///~~-ovec z rdečo zastavo, kar je bil znak za razhod. Blockpersonal pa nas je potem še nadalje mučil pred blokom, kjer smo morali eksercirati včasih po celo uro. Šele nato nas je pripustil k večerji. Izgladovani smo bili ko volkovi. Občutek sitosti nas je popolnoma zapustil. Stalna lakota je nekaj groznega. Tu odpadejo vsi oziri. Nekateri so lizali prazne porcije, s prsti posneli vsak drobec in si jih oblizovali. Če je bilo »repete«, je bil naval na kotel kot bi prihrumele hijene. Hrano so delili na delu opoldne kapi, v blokkih pa starešine sob. Nemški kaznjenci so redno prejemali repetete. Drugi bolj redkokdaj. Ob nedeljah je bila zjutraj črna grenka kava. Ko je starešina sobe razdelil običajno porcijo, je napravil »špas«. Pustil je preostalo kavo v kotlu, naj si jo razdelimo sami. Najbližnji, ki so bili navadno stremuhi, so se postavili kar na glavo v kotel, da bi si zajeli polne porcije. Pri splošnem prerivanju pa so navadno kotel prevrnili in kavo razlili. Lačen človek je kot zver in celo še slabši. Vsako tovarišstvo preneha. Vsak gleda le nase. Prav v tem je namen nemških fašistov, da bi z lakoto prisilili ljudi, da bi drug drugega požrli.

Božični paketi

Po koncentracijskih taboriščih je navadno dovoljeno sprejemanje paketov. Za Mauthausen je bila tudi v tem pogledu izjema. Uprava je dovolila le za božič pisati po pakete. Nismo pa smeli poročati kaj in koliko nam lahko pošljejo. Zato so prihajali različne težine in vsebine. Pakete so najprej odprli v naši prisotnosti v posebnem oddelku. Boljše stvari n. pr. šunko, kolače, med in finejše cigarete so pridržali ~~///~~-ovci. Ko si tako okrnjen paket prinesel v blok, je bilo polno skušnjav in ni bilo malo primerov tatvine. Shraniti ga ni bilo nikjer mogoče razen, če si ga oddal v shrambo blockpersonalu, ki te je navadno najbolj ukradel. Pritožiti se nismo mogli nikjer. Napravili smo si iz cunj male vrečice. V te je potem vsak zbasal najboljše stvari iz paketa in nosili smo jih za pasom kot kenguruj mladiča. Te vrečice smo potem drug drugemu »prodajali«, ker so paketi prihajali ves mesec december. S paketi je bilo hitro konec. Nekateri so pojedli po tri do štiri kg jestvin prvo noč. Tovariš, ki je ležal poleg mene, je prejel paket 5 kg kruha. Celó noč ga je otepal in pojedel vsega. Vsaj enkrat je bil sit v Mauthausenu.

Zaradi nenavadno ostre zime je uprava izjemoma dovolila pisati po zimsko perilo. Bila pa je vse le prevara. Poslali so nam od doma po dva para toplega perila, svitre, šale, rokavice itd. Napisali so nam skrbno s tušem naše številke in imena, da bo vsak svoje nosil. Uprava je potrebovala perilo, ki ji ga je primanjkovalo na vseh koncih in krajih. Svoje perilo pa smo nosili le enkrat. Ko smo ga dali v pranje, je le malo kdo dobil nazaj. Tudi Blockpersonal je na debelo barantal z našim perilom in se okoriščal z našo revščino.

Čepice

Papirnate čake smo na zimo opustili. Od uprave nismo prejeli pokrival. Blockpersonal nam je svetoval, naj si jih kupimo. Trgovina, to se pravi barantanje z različni predmeti, je razvito v taborišču kot na kakšni črni borzi. Ob nedeljah ali po delu zvečer se je nateplo polno »trgovcev«, ki so ponujali svoje »blago«. Vsi predmeti so bili nakradeni iz Efektenkamre. Trgovci so bili seveda sami stari »mački«, kriminalci nemške narodnosti. Videč, da nimamo čepic, so nam jih nqsili od vseh strani. Cena je bila različna, pač po kvaliteti. Barantali pa nismo z denarjem, ki smo ga morali pustiti pri upravi. Čepice smo kupovali s kruhom. Odtrgali smo si ga od ust. Po en dan, dva ali tri si ostal brez kruha, glava pa je bila zaščitena pred mrazom,

Kantina

V taborišču neke je kantina. Videli je nismo nikoli. Od časa do časa nas je obvestil blokschreiber, da si lahko kupimo kakšne priboljške. Pri prvem nakupu so nam vsilili po tri do štiri ampule etra, po tri škatlje kreme za čevlje, po dva etuija za zobne ščetke, žepna ogledala in 20 dkg kruha. Razen kruha so bili vsi predmeti za nas brez haska in smo jih kratkomalo zavrgli. Drugič smo dobili po pol zavoja tobaka, nekaj dkg pokvarjene salame, 2 steklenici kisle vode in spet 20 dkg kruha. Dobili pa nismo vsi. Pri vsakokratnem nakupu je blokschreiber poklical le malo skupino in predno si prišel ponovno na vrsto je trajalo več tednov. Na zimo je prišla v kantino pesa, korenje in razne solate v sodih. Ena porcija je stala 2 RM. S časom je zmanjkalo etra in tudi kruha ni bilo več v kantini. Izjemoma smo dobili tudi cigarete, in sicer francoske, češke in jugoslovanske. Naropane iz teh pokrajin.

Kot gotovo po vseh koncentracijskih taboriščih ima tudi Mauthausen svojo »firmo«, kjer so označeni pogoji dopisovanja. Ob prihodu smo morali navesti vsak po en naslov, kamor bomo pisali kadar nam bo dovoljeno. Po štirih tednih smo že smeli poročati svojcem, da smo »živi in zdravi«. Pozneje smo lahko pisali vsakih štirinajst dni. Največkrat nam je blokschreiber napisal formular, ki smo ga morali dobesedno prepisati. Če je kdo pripisal le še kakšen pozdrav ga je pretepel sam blokschreiber. Naš blokschreiber je bil preje 44-ovec. Pravili so, da je bil v Franciji in se tam baje spečal z neko Francozinjo. Zaradi tega je bil priveden v koncentracijsko taborišče. Prekršil je predpise »vzvišene čiste arijske rase«. 44-ovsko surovost pa je obdržal, če tudi je bil zdaj sam jetnik. Vršil je vestno predcenzuro pisem. Neredko nam jih je trgal, če smo n. pr. pisali po znamke. Včasih je bilo za te zelo trda in nisi mogel pisati zaradi pomanjkanja znamk. Nekoč me pokliče k sebi in mi pokaže pismo, ki sem ga že oddal. Vzel sem s seboj brata, da bi imel pričo. Pokazal mi je mesto v pismu in se drl, češ da sem pisal po znamke. Hotel sem ugovarjati, da je to dovoljeno. Prilepil mi je mastno zaušnico. Obrnil sem se k bratu

in mu slovensko šepnil: poglej ga psa, kako me je udaril. Slišal je in je tudi razumel. Zdaj so padali udarci po meni ko toča. Zakril sem si obraz, da me ne bi oslepil. Natreskal me je po glavi in hrbtu. Končno sem prišel do vrat in pribežal v našo sobo ves krvav. Nihče ni tega niti opazil, saj so bile to vsakdanje stvari kot vstajanje in spanje. Pisati smo smeli le nemško in sprejemati le nemško pisana pisma. Z dopisovanjem je bila velika težava, ker nismo mogli poročati svojcem, kako naj poročajo vesti. Ščasom pa smo le uspeli. Ko je padel izdajalec Pobec v Zabukovci, so nam n. pr. sporočali, da je umrl. Razumeli smo. O razmerah v taborišču pa ni bilo mogoče sporočati niti besedice.

Block No 15

Ta je bil nasproti našemu. Tam so bili Židje. S temi so postopali najbolj nečloveško. Prejemali so le polovico hrane. Privedeni so bili predvsem iz rajha, pa tudi iz Češke, Holandske in celo iz daljne Norveške. Starešina bloka je bil pri njih nekaj časa Sultan. Eno zimo jih je lastno-ročno pobil 60. Ta rekord je bil celo za 44-ovce prevelik in Sultan je bil zato premeščen in postavljen za kapa. Židje so bili zaposleni večinoma v kamnolomu. Zaradi strahovitega mučenja so se često zatekali k samomoru. Nekoč se je skupina trinajstih sklenila za roke in se strmoglavila v prepad kamnoloma. Na omrežju žice z električno strujo visoke napetosti pa smo pogosto videli viseti zjutraj mrtvega Žida. Bloki so bili tudi ponoči nezaklenjeni. Samomor je »dovoljen«. Ob prihodu v taborišče namreč napravijo vsaki skupini pridigo, da naj nihče ne skuša pobegniti, češ, da je vse taborišče zastraženo in nabito z električno strujo. Kdor ne verjame, lahko poskusi. Židje so res mnogokrat »poskušali«.

Pretepali so jih za vsako malenkost. Blockpersonal je imel za tepenje debele gumijevke. Videli smo pretepanje Židov. Ko jih je prejel 25 po zadnji plati, se je neslišno zgrudil. Če je omedlel že pri petnajstem udarcu, ga je starešina pustil in mu preostanek naložil, ko je bil spet pri zavesti. Tudi zmotil se je pri tem večkrat in začel z nova. Kričal ni nobeden. Hodili so na delo mirno, trpeli in umirali resignirano in udano. Novodošli so v nekaj tednih upadli in obupno moledovali okrog našega bloka. Za skorjico kruha ti je dal fin usnjen pas ali čepico. Za papirnate olupke od salam so se tepli kot volkovi. Tlačili so jih v usta, da bi vsaj za trenutek utešili strašno lakoto. Med njimi pa niso bili le bogati Židje kapitalisti, marveč tudi delavci in obrtniki, pa tudi znameniti učenjaki. Tu so poginjali v množicah. Prihajali so stalni transporti. Njih število pa se je kljub temu stalno krčilo. Na delo so jih do kraja gonili, že čisto izčrpane upadle kadavre. Nosili so samo še po polovico opeke. Več niso mogli. Tolkli so jih pri delu posebno 44-ovci. Zvečer so jih cele kupe vlačili v krematorij. Število pokončanih Židov se ne da ugotoviti. Dejstvo je, da so jih pobili samo v Mauthausenu več desetisočev. Pod kakšnimi okoliščinami pa so umirali se ne da niti približno popisati.

Karantena Block No 13

Komanda je vsako leto po dvakrat prebrala oslabele kaznjence in jih strpala v poseben blok, ki je bil skrbno ograjen z bodečo žico. Vsak stik jim je bil onemogočen. Te »čistke« so napravili v juniju in decembru. Naši tovariši so se skušali zaradi ostre zime odtegniti delu in nadaljnemu izčrpavanju s tem, da so se prijavili zdravniku. Največ jih je bilo z žulji, ozeblinami ali malimi bulami na rokah in nogah. Prve dni decembra so nas v to svrho postrojili na Apelplatzu. Oslabele in bolne je izbiral ne zdravnik, marveč Lagerfirer Bachmayer. Med te nesrečneže je bilo odbranih tudi 28 Slovencev. Vseh je bilo odbranih okoli 150. Tokrat so v ta namen določili blok št. 13, ki je bil nasproti našemu. Odvzeli so jim vrhnjo obleko in jim pustili le srajce in spodnje hlače. Celo coklje so jim odvzeli in dali pantofeljne. Dobivali so le polovično hrano. Tako so jih zdravili. Žulji in bule so se jim zacelile in nadejali so se, da bodo spet lahko prišli nazaj v blok. Nihče ni takrat vedel, da iz »karantene« ni vrnitve. Do božiča smo še lahko govorili z njimi in jim pošiljali po grižljajih nabran kruh. Hoteli smo jih ohraniti pri življenju. Po tem času pa so okna na blokkih zamrznila in ni jih bilo več mogoče odpreti. Zato jih nismo več videli, čeprav smo bili le dobrih deset metrov narazen. Ležali so na golih tleh. Vsak je imel le po en koc. Ogrevali niso sob nikoli v nobeni baraki, čeprav so bile stene tanke ko kikorjeve škatlje. Ti reveži v »karanteni« so prezebali neizmerno. V naš blok se je slišalo pretepanje, stokanje in pojemajoči glasovi umirajočih nesrečnežev. Za starešina bloka so jim postavili enega največjih krvolokov.

Od Slovencev se spominjam po imenu Jeromla in Žagarja iz Griž, Rudolfa Rebernika iz Šmartna ob Paki, Rotarja iz Zagorja, Becejevega Rudlna, Floreninija in Pfeiferja iz Polzele, Jure Debeljaka iz Hrastnika, Podbregar Martina iz Marije Reke in Udača, železničarja iz Zidanega mosta. Pfeifer, 64letni rudarski paznik v pokoju je imel tu tudi dva sina. Ko so ob božiču sprejeli pakete, sta sinova dvignila vse tri. Hotela sta mu po malem dajati, da bi imel priboljšek za dalje časa. Starešina bloka je to izvedel in se čutil oškodovanega. Hotel je imeti od vsake pošiljke delež. Zato je starega še tisto noč pretepel do smrti. Sinova sta zjutraj zvedela, zakaj in kako je umrl njun oče.

Spominjam se, kako so mi pravili Becejev Rudl, Jeromel, zlasti pa moj najožji tovariš Rebernik iz Šmartna ob Paki, da so sicer čisto zdravi in bi šli spet na delo. Shujšani in upadli so bili le zato, ker so v »karanteni« še bolj stradali kot prej v svojih blokkih. Nihče pa se ni mogel javiti za zdravega, ker je komanda sklenila znebiti se jih. Nalezljive bolezni niso imeli. Spre gledali smo. V juniju in decembru se nikakor ne smemo prijavljati zdravniku. Takrat prideš v »karanteno«, odkoder ne prideš več.

Če bi bili naši tovariši to prej vedeli, bi hodili na delo pod vsakimi pogoji. Karantena pomeni v kulturnem svetu izolirnico za okužene bolnike. Naši tovariši pa so imeli le žulje in ozeblino. Ko so se jim rane zacelile, so upali priti nazaj na delo. Pozimi, ko delo na stavbah konča

in smo včasih le sneg kidali, se je upravi zdelo, da nas po nepotrebnem hrani.

V karanteni je počasi umiralo 150 ljudi. Proti koncu januarja pa smo zvedeli, da so vsi dobili neke injekcije, ki delujejo v 48 urah. Nam so strogo zahtevali gledati ponoči skozi okna ali celo poslušati, kaj se dogaja v bloku št. 13. Bili so še vsi živi, ko so jih zgodaj zjutraj naložili na dva avtobusa. Zvečer se je šušljalo: »Tista dva avtobusa sta se že vrnila.« Pripeljala sta nazaj samo obleko. Stotridaset mož, med njimi šestindvajset Slovencev, je zgorelo v krematoriju v Linzu. Da ne bi bilo razburjenja v taborišču, so jih odpeljali še žive, kot bi bili le premeščeni. Karantena, blok št. 13, se je izpraznil, da pričaka nove žrtve.

Lagerbau

Ob nedeljah smo delali samo na odseku Lagerbau. Vsi, ki smo delali med tednom na Siedlungsbauu, smo za priboljšek in oddih šli ob nedeljah delat sem. Prepričali smo se, da je vse resnica, kar so nam pravili tovariši. Kopali smo prst, nalagali jo na vozičke, največ pa nosili v ročnih nosilih. Na tej veliki njivi se je gibalo ob nedeljah do 2000 mož. Kapov je kar mrgolelo. Kričali so vsi povprek nad nami in tolkli s palicami. Vse pa je prevpil vsemogočni oberkapo Žorž, ki je hodil med nami našopirjen kot kakšen general. Tu je bil pravi babilon. Ker nas od Siedlungsbaua kapi niso poznali, smo se nekaj časa izmikali in prehajali od enega kapa h drugemu. Vsi smo hoteli delati pri tistih, ki so bili še vsaj malo ljudje. Tako se je zgodilo, da nas je imel kakšen dobrodušen kapo naenkrat preveč okoli sebe. Prihrumel je oberkapo in z lopatnim ročajem odpodil odvišne delavce. Na tem odseku smo delali ob nedeljah od osme do druge ure popoldne. Težko delo na Lagerbauu je izpilo življenje tisočem. Tretjino Slovencev je ugonobil ta odsek. Pošteno smo si oddahnili, ko smo zvedeli, da nas ne bodo več gonili na ta tisočkrat prekleti Lagerbau.

Najbolj osovražen od vseh je bil že večkrat omejeni kapo Sultan. Njegova biografija je bila: ubil je očeta in mater, zato je bil obsojen na smrt in pozneje pomiloščen na dosmrtno ječo. Hitlerjev režim ga je iz kaznilnice premestil v koncentracijsko taborišče. Brez sodelovanja kriminalnih zločincev si fašističnega sistema niti ne moremo predstavljati. // -ovci in kriminalci so dve plati iste medalje. Sultan se je izkazal vrednega zaupanja in kolikor bolj smo ga sovražili mi, toliko večji ugled je užival pri komandi.

Zaznamovani

Za vsako stroko »zločincev« so vpeljeni znaki. Tako smo imeli politični kaznjenci prišite poleg številke rdeče trakove, kriminalci zelene, bibelforšerji rjave, cigani črne itd. Na trikotu je bila označena začetna črka narodnosti. Slovenci in sploh Jugoslovani smo imeli črko »J«, Čehi »T«, Španci »S«, Judje so imeli dva trikota navzkriž, rumenega in rdečega, da je izgledala peterokraka zvezda. Največ nas je bilo z rdečim

trikotom. Mislili smo, da bomo z nemškimi kaznjenci dobro izhajali. Fašizem pa je s svojo zvito propagando omamil celo mnogo kaznjencev svoje narodnosti. Pri delu so nas ti kot navadni delavci priganjali. Nemški kaznjenci so bili po večini ločeni od nas, v boljših blokih in so se obnašali oholo in oblastno nad nami. Kot patricij nad plebejci. Pozabili so, da jim pod fašizmom ne bo več možno videti svojcev, od katerih so bili nekateri ločeni že po več let. Zmage, ki jih je nemška vojska dosegla leta 1941 na frontah, so upijale tudi te kaznjence. Sicer pa se njim ni godilo slabo. Hrane so dobivali dosti in vsi so bili lepo rejeni. Tudi pri delu so bili izjema.

Sploh je komanda namenoma delala razliko in tudi tu pokazala, da so vseeno še pripadniki »Herrenvolka«. Krivično bi pa bilo, če bi to posploševali. Mnogo je bilo tudi smrtnih sovražnikov Hitlerjevega režima. Preteklo pa je mnogo časa, preden smo drug drugega spoznali in si medsebojno zaupali. To so bili večinoma komunisti. Morali pa smo delati prav previdno. Sabotaže organizirati in povzročati ni bila lahka reč. V enem od dveh velikih kamnolomov, so bili pokvarjeni motorji, ki so gnali velike drobilnice kamenja. Dozdevnih saboterjev so ustrelili štirideset. Organizacija je bila upostavljena predvsem s sabotažo. Vsak je gledal, da napravi čim manj, pri tem pa naj porabi kar največ materiala. Šeststo kaznjencev kot nas je delalo na Siedlungsbauu, pa nismo v štirih mesecih zgradili do kraja niti ene hiše.

Uši

Uprava si je na videz prizadevala držati snago. Primanjkovalo pa je perila. Včasih smo se preoblekli šele po šestih tednih. Pojavile so se uši. Trikrat na teden je bil splošen pregled. Zaradi ostrega mraza smo si zatikali pod srajce papir od cementnih vreč ali pa razne cunje, ki smo jih iztaknili kjerkoli. Kdor je iztaknil še kakšno srajco jo je oblekel vrh druge. Pri pregledu smo morali oddajati tudi srajce. Če smo nosili skrivaj dve srajci, smo dali v pregled le zgornjo. Tam navadno ni bilo uši. Vsak se je namreč bal, da mu jih ne bi odkrili. Starešina je že pred kontrolo z gumijevko grozil, da bo tepen pri komur jih najdejo. Zato smo jih na vse načine skušali prikriti. Spoznali pa so nas po obgrizeni koži, ki so nam jo z močno električno žarnico obsevali. Delali smo se zelo začudene in trdili, da jih ne čutimo. S tem smo se izognili udarcem. Dali so nam sveže perilo, prej pa smo se morali obriti. Po pregledu smo spet poiskali skrite ušive srajce in jih oblekli. Lažje je bilo prenašati uši, kot pa strupen mraz. Ko pa uši zavoljo tega ni bilo konec, so odredili splošno desinfekcijo. Pognali so nas v kopalnico. Vso obleko so nam izparili. V bloku so v naši odsotnosti vse izpraznili. Iz kopalnice smo tekli sredi zime kakih petsto metrov kar goli. Zvečer smo prejeli perilo, zjutraj pa obleko. Pri tej priliki so nam pokradli še naše volnene nogavice, svitre in rokavice, ki jih pri vsem prizadevanju nismo več mogli dobiti nazaj. Uši pa poslej ni bilo.

Steyr

Na Siedlungsbauu je delo po božiču počivalo. Odprli pa so nov odsek. Pobrali so iz vseh blokov petsto najkrepkejših, med temi sedemdeset Slovencev. Poslali so jih na delo v Steyr. Zasnovana je bila tam velika avionska tovarna. Začeli so hoditi tja 5. januarja 1942. Vsako jutro so morali vstajati ob štirih in hoditi na postajo eno uro in pol, nato z vlakom eno uro, od postaje Steyr pa še pol ure do zasnovane letalske tovarne. Delali so po deset ur. Zvečer po delu pa isto pot nazaj. Do smrti utrujeni so prihajali okrog devetih v taborišče. Težko deseturno delo, štiri ure hoje in dve uri z vlakom! V Steyru so si najprej morali zgraditi barake za stanovanje, dokler pa teh niso zgotovili, so hodili spat v Mauthausen, ki je oddaljen od Steyra kakih 50 km. ~~///~~-komandofirerji so bili za Steyr izbrani posebno skrbno in tudi kapi. Izmed krutih najkrutejši. Toplomer je kazal 30 do 35 pod ničlo. Na delu so morali rokavice in plašče slačiti. Ni ga bilo enega, ki ne bi imel ozebljih rok in nog. Iz oteklih in ozebljih udov je tekkel gnoj. Če so komu odmrli prsti na nogi, si je lastnoročno potrgal kosti, se obul in delal naprej. Zvečer smo drug drugemu prevezovali gnojne in ozeble ude. V začetku februarja so bile barake v Steyru za silo zgotovljene. Odslej so ostali tam. Ker ni bilo vodovoda, so se morali umivati s snegom. Za kazen, ker so si našli uši, jih je komandofirer napodil zjutraj ob petih gole na sneg, kjer so se morali eno uro valjati in drgniti s snegom, in to v mrazu 35 stopinj. Kapi so nadzirali to čudno desinfekcijo in s palicami pospeševali »Bewegung«. Uši seveda s tem niso zatrli, zato so z desinfekcijo ponavljali na opisan način.

Postopanje na vseh odsekih dela v Mauthausenu je bilo naravnost blago napram mučenju in trpljenju, ki so ga morali prenašati naši tovariši na delu v Steyru. Nekaj so jih na delu tudi pobili. Okrog 20. februarja se je vrnilo v Mauthausen še 65 Slovencev. Skoro jih nismo več spoznali. Upadli in shujšani so bili in stali z eno nogo že v grobu. Sploh so bile bolezní v taborišču čisto posebne vrste. Neke vrste lačne jetike in prav hitre. Za počasne ni bilo časa, da bi se razvile. Vsak je na hitro podlegel. Postali smo že kar strokovnjaki v ocenjevanju, koliko dni je še komu namenjenih. Kdor je dobil posebno značilno rumeno barvo, smo rekli: še dva dni.

Preteklo je ravno šest mesecev in izgledalo je, da smo bili poslani sem na »umschulungo«. Za tovariše je bil skrajni čas rešitve. V enem tednu, dveh, bi jih bilo konec. Da bi te okostnjake nekoliko popravili pred odpustom, so jih dela oprostili in dobivali so tudi dodatno hrano. Vidno so se začeli popravljati. Po enem tednu so bili predstavljeni zdravniku, ki je močnejše spoznal za zdrave in sposobne za odhod, slabejše pa so naprej zdravili. Režim za Slovence iz našega transporta se je dočela spremeniti. Ni bilo več pretepanja. Hoteli so nas prepričati, da znajo biti tudi človeški, in pa da bi pozabili prejšnje grozote. Skratko, odnesli naj bi vsaj za odhod ugodnejše vtise.

Prostitutke

V bloku št. 1 je bil pripravljen prostor za prostitutke. Prišle niso prostovoljno, marveč so jih pritirali sem iz javnih hiš iz Češke in Poljske. Bilo jih je okrog deset. Šipe na oknih so jim namestili z neprozornim steklom in jih skrbno zastražili. Potem je prišla v vsak blok pola za prijavitelje k prostitutkam. Tudi Slovence so prvotno nameravali pripuščati tja. Za ta namen so dovolili kredit 5 RM na mesec. Seveda le za tiste, ki so imeli denar pri upravi. Teh 5 RM bi dobil vsak na roko za enkratni obisk, prostitutki je bilo predpisanih 50 Rpf. Vsaka je morala obvezno sprejemati deset obiskov na večer. Denar je kasirala uprava. Prostitutke so prejemale le hrano, cigarete in obleke. Na sprehod so hodile na skrito mesto pod vodstvom ~~SS~~-ovske paznice. Prostitutke, ki smo jih tu pa tam le videli, so bile starejše in že izživiljene. Uprava je znala tudi iz teh bednic kovati dobiček.

Ta »ustanova« je bila sicer načelno namenjena kaznjencem nemške narodnosti, ki jih je bilo 1800. No 10 prostitutk je pa služilo v resnici le kriminalcem in ~~SS~~-ovskim valptom — kapom. Za to predpravo pa se tudi ni potegoval nobeden antifašist, posebno pa noben komunist. Gabila se nam je ta fašistična »moralna«, ki je hotela človeka pozveriniti.

Ko so nas Slovence prvi dan tudi vpisali, smo se prijavi skoraj vsi. Vendar pa niti eden z namenom, da bi denar zapravili pri prostitutkah. Mi smo računali drugače. Nemški kaznjenci po večini niso imeli denarja. Ponujali so nam že v naprej za vsakih 50 Rpf komis 1.40 kruha. To je bil razlog, da smo se prijavi za obiske k prostitutkam. Čez dva dni pa je prišlo obvestilo, da Slovenci ne pridemo v poštev, in so nas črtali. Kupčije, ki smo jih na tihem skleпали, so padle v vodo.

Omeniti moram tudi homoseksualce. Uprava je njih početje mirno gledala, saj so bili zapleteni v te mreže tudi ~~SS~~-ovci, posebno pa še skoro ves blok personal in kapi. Skušali so najti tudi med nami svoje žrtve, toda to jim ni uspelo, tudi ne s tem, da so ponujali svojim »ljubljenecem« maslo, meso in privilegirana mesta.

Efektenkammer

Ob prihodu v taborišče odvzamejo vsakemu vso obleko, prtljago, denar ter vse vrednostne predmete. Te stvari pridejo v skladišče, imenovano Efektenkammer. Upravljajo jo ~~SS~~-ovci in kaznjenci vajeni pisarniških del. Tu je nakopičenih na tisoče oblek in na milijone Mark denarja. Vsak navadno misli, dokler je še v zaporu, da bo samo izseljen. Zato si da znositi od doma vso obleko in denar. Židje so prinašali vse denarno premoženje s seboj. O nekem so govorili, da je prinesel pol milijona Mark. Po dveh dneh so ga že ubili. Fine kamgarn obleke in cromby plašče si prisvajajo ~~SS~~-ovci. Zlate žepne ure in briljantni prstani ubitih Židov romajo v žepe ~~SS~~-ovcev in deloma tudi v roke nemških kaznjencev, zaposlenih v skladišču. Med potjo, ko se konfiniranci deloma že zavedajo,

kam utegnejo priti, skrivajo denar, prstane itd. v podlago obleke in v čevlje. V skladišču so specialisti, ki vse najdejo, zato pri eventualnem odhodu skoro nihče ne dobi ničesar svojega nazaj.

Tudi v našem transportu jih je bilo nekaj, ki so poskrili prstane in denar. Razparali so jim vso obleko in jim vse pobrali. Ta denar so si delili kapi za vstopnino k prostitutkam. Levji delež tega ropa odpade na *SS*-ovce. Povprečno pobijejo ali jih umre v Mauthausenu od 1000 do 1500 mesečno. Vsa zapuščina umrlih pripada upravi taborišča. Tu je prilika za obogatitve požrešnih *SS*-ovcev. Kradli so vsi skupaj in vsak na svojo pest. *SS*-ovci so pošiljali ukradene obleke v paketih na svoje domove. Dognalo se je, da so si poedini *SS*-ovci nakopčili do 40.000 RM, ki so jih nalagali v neko dunajsko banko. Zaradi tatvin v skladišču je v februarju nastal velik škandal. Hitlerjevski režim sme namreč samo uradno krasti. Neuradne tatvine preganja. Stvar je preprosta. Fašizem potrebuje za ogromne izdatke v vojni ogromna sredstva. Zapuščina umrlih kaznjencev naj gre v Hitlerjevo vojno blagajno. Kdor skuša to blagajno oškodovati, je sovražnik nemškega naroda, kot pravijo fašisti. Mnogo *SS*-ovcev pa pozablja na »vseobči blagor« Reicha. Slepjarji pa so končno le odkrili sleparje. Manipulacije so postale preočitne. Takrat so zaprli nekaj *SS*-ovcev in tudi kaznjence iz skladišča so vrgli v bunkerje. O škandalu se je govorilo po vsem taborišču. *SS*-ovci zaposleni v skladišču so bili namreč v zvezi z kaznjenci in so delali roko v roki. katerim so količkaj dokazali, je prišel v bunker, nedolžni pa v Strafkolono. Stari odvetnik dr. Babnik je bil slučajno (doma je bil iz Zg. Poljskave) zaposlen v skladišču. Pri poneverbah ni bil soudeležen. Prišel pa je vseeno v zloglasno Strafkolono. Bil je važna priča, ki bi utegnil obremeniti prave krivce. Dogovorili so se s kapom iz Strafkolone. Ta ga je naslednji dan med potjo, ko je nosil skale iz kamnoloma, ubil. Nedolžna žrtev te afere je bil dr. Babnik. Imel je že od početka zle slutnje, in pravil je, da ne bo več videl naše sončne Štajerske. Ob prihodu smo še včasih zapeli in spominjam se, da je imel solzne oči, kadar smo zapeli. »Nmau čez izaro«.

Graditev taborišča

Že sam pogled na taborišče zadostuje, da ti zagomazijo mravljinici po životu. Te stavbe se niti ne da primerjati z srednjeveškimi graščinskimi zaporji. To je celo mesto, ki ga tam splošno imenujejo »Vernichtungslager« (uničevalna taborišča). Prvi kaznjenci so nam pripovedovali začetek graditve taborišča. Od prvega transporta iz leta 1938, ki je štel 1600 mož, jih je še ostalo živih 13. Pravili so nam: ko so nas prignali sem, smo ležali kar na prostem. Vsak je dobil koc, v katerem je čez dan nosil pesek iz 3 km oddaljenega kamnoloma in ves material od 6 km oddaljene postaje. Skratka ves material za barake, fundamente stavb, krožnih zidov itd. so znosili na hrbtih s postaje in kamnoloma. Na desetisoče vagonov materiala je vloženo v to mesto smrti, ki so ga gradili Nemci in Židje, ki so bili v glavnem prve žrtve Hitlerjeve tiranije.

Postopanje z kaznjenci je bilo takrat še krutejše. Kruha so dobivali en komis po 9 oseb na dan. Kaznjenci so bili večinoma komunisti, socialdemokrati in pristaši katoliškega centra. Po pripovedovanju starih kaznjencev se je režim v taborišču zdaj celo že »demokratiziral«.

Po približni ocenitvi, ki je čisto verodostojna, je bilo do časa, ko smo bili mi tam, pokončanih in požganih v taboriščnem krematoriju okrog 80.000 ljudi. Tovarš Angel iz Ruš je imel št. 1. Pravili so; ta številka je letos štirikrat izumrla. Taborišče pa še ni izgotovljeno. Nепrestano smo gradili in znašali skupaj za nove barake in stavbe. Že omenjeni Lagerbau je določen za stotine novih barak. Fašistični režim bi se počutil šele tedaj varnega, ko bi bili vsi ljudje v koncentracijskih taboriščih. Izgleda, da to poskušajo. Spremeniti hočejo Nemčijo v sama taborišča. Tako si hoče zagotoviti oblast nacionalsocializem. Ta banda patoloških tipov je izgubila sleherni čut človečnosti. Njih prvi in končni smoter je — ubijanje. Stražarji dobe zjutraj navodilo, da morajo pobiti kar največ ljudi. Zvečer oddajajo raporte o mrtvih. Nekoč sem slišal Lagerfirerja Bachmayerja: »Wieviele sind heute?« Stražar je odgovoril: »Sechsendreißig!« Začudil se je in se zaničljivo namrnil »Nichts mehr?«

Bachmayer je bil eden največjih zločincev v taborišču. Videl sem, kako je za šalo napravil zanjko in jo nataknil kaznjencu na vrat ter ga mimogrede obesil. Pomagal mu je pri tem starešina taborišča, ki je bil sicer sam kaznjenec — kriminallec, vendar pa so ga kot sadista povišali. Zanimivo je, da je nosil rdeče znamenje, kot da je političen jetnik. Uprava je namreč od časa do časa ukazala nemškimi kaznjencem, da si znake prešijejo. S tem skušajo razbiti enotnost političnih jetnikov, pred vsem pa skupnost nemških in slovanskih ter drugih protifašistov ter zavesti med jetnike nezaupanje. Dobro sem se razumel z nemškim komunistom iz Porurja, ki je bil zaprt že štiri leta. Zadnji čas si je moral prišiti zelen trak, kot da je kriminallec.

Plinski bunker

Krematorij je velika stavba edina zgrajena iz železobetona. Na oknih so močni železni križi. V notranjosti je razen kurilnice za sežiganje mrličev še polno celic, hladilnica za skladišče mrličev, poseben prostor pa je plinski bunker. Je brez oken in neprodušen. Na vratih je okrogla debela šipa za opazovanje.

V Češki je odpor proti Hitlerjevemu režimu naraščal. Organizirali so odpor s protifašisti, ki so se v letu 1941 vračali ilegalno v svojo domovino. Štirideset antifašistov so ujeli in jih privedli v Mauthausen. Takoj so jih vrgli v plinski bunker. To je bilo v januarju 1942. Opoldne, ko smo po kosilu spet stali na Appelplatzu, so se zbrali komandant in vsi vodilni SS-oficirji in se napotili v krematorij. Spustili so po cevi malo količino plina in znamenoma gledati teh štirideset Čehov, ki so se v smrtnih krčih zvijali v plinski celici. Dodajali so plin počasi in v presledkih. Mučili so jih dvajset minut. Povedal nam je to kurjač, ki je zaposlen v krematoriju.

Sabotaže, ki so jih vse bolj delali češki delavci po tovarnah, so razsrdile komando taborišča in vsi Čehi, okoli 2000 po številu, so morali za kazen zvečer po delu na ekserciranje. Do enajstih ponoči so jih gonili po dvorišču in jih do smrti zmučene potem napodili v barake.

Vedno so priganjali nove skupine Čehov. Z bratom sva bila po božiču zaposlena v ~~///~~ krojaški delavnici. V začetku februarja so neki dan v naši delavnici šepetali: Danes bodo ustrelili dvanajst čeških profesorjev. Ob treh popoldne sva šla z bratom po drva in premog. Vsak v nasprotno smer. Srečal sem skupino Čehov. Nosili so stare krpe, ki so jih morali razmetati po tleh in ki naj bi popila njihovo kri. Ogovoril sem jih in jim povedal, da bodo baje danes streljali Čehe. Malo pozneje je prinesel brat drva. Bil je ves okrvavljen. Pravil je: »Šel sem ko ~~p~~ navadi na določeno mesto po drva. Zagledal sem tam v bližini 12 kaznjencev in veliko ~~///~~-oficirjev in stražarjev. Eden teh me opazi in me začne pretepati, češ, da sem hotel gledati usmrtitev kaznjencev. Pobil me je po tleh, me z škornjami obrcal in me zapodil.« Takrat so za nekaj minut zaklenili vse barake, da ne bi kdo nepoklican prisostvoval njihovem početku. Kmalu za tem smo slišali strele, ki so pokončali omenjenih dvanajst čeških profesorjev. Bili so prav tisti, ki sem jim malo prej pravil, kaj nameravajo ~~///~~-ovci ta dan s Čehi.

Sladkorna pesa

V Zgornji Avstriji ne uspeva mnogo rastlin. Sejejo največ pšenice in rži. Velika polja so posejena tudi s sladkorno peso. Trte sploh ne vidiš. Tam namreč grozdje ne zori. Tudi sadje, kolikor ga je, je bilo še v oktobru zeleno. Nič čudnega ni, da se Nemcem tako slane cediijo po naši Sloveniji, kjer uspeva toliko vrst poljskih sadežev in žlahtnega sadja, kot malo kje na svetu.

Tam v okolici Mauthausena so glavni jesenski pridelki krompir, koleraba in sladkorna pesa. Fižol tudi ne zori. Paradižniki ostanejo zeleni. Kmetje se zato pečajo največ z živinorejo in sladkorno peso. To so glavni njihovi predmeti za prodajo.

Ko so v jeseni vozili z njiv sladkorno peso, so stali ob cesti naloženi polni vozovi. Če smo le utegnili smo smuknili katero pod bluzo. Kmetje bi nam jo sicer rade volje sami delili. Vpričo ~~///~~-ovcev pa se nitj govoriti niso upali z nami. Poznalo se jim je na obrazih, da z nami sočustvujejo. Stražarji, ki so nas gonili na delo, so skrbno pazili, da ne bi kdo česa pobral. Če prav smo tudi mi bili urni, so nas le včasih zasačili. Takrat je bilo joj. Kapo Sultan in vsi ~~///~~-ovci so planili po nas in batin je bilo nič koliko. Ni bilo važno, kdo ima pod bluzo peso, tepeni smo bili le navadno vsi okoli stoječi.

Polje so obdelovali že v letu 1941 tam sami starčki, žene in otroci. Stara ženica je vozila sladkorno peso v samokolnici. Ko je videla, kako nas neprestano bijejo ~~///~~-ovci, se je razjokala. Debele solze so ji polzele

po zgaranih licih. Očitno je sočustvovala z nami, dočim je **SS**-ovcem metala sršeče poglede. Ker nam že druge pomoči ni mogla nuditi, je z jokom pokazala svoj srd na te izrodke nemškega naroda. Tudi to nam je bilo v uteho.

Garaže

V taborišču je veliko število naropanih tovornih in luksuznih avtomobilov. Predvsem češki »Škoda« in francoski »Cytroen«. Zato je bilo potrebno zgraditi velike garaže. Te so bile pred glavnim vhodom in zgrajene iz samih skal. Tovorni avtobusi so stalno privažali ogromne količine vsakovrstnega železa, orodja, porcelana, usnja, tkanin, cigarete itd. Cigareti so bili francoske znamke »Galoise«, Ibar, Drava in Morava pa očitvidno naropani iz Jugoslavije. Skratka, **SS**-ovcem ni ničesar primanjkovalo.

SS Komanda

Koncentracijsko taborišče Mauthausen je eno izmed najhujših, namreč po hitrem tempu uničevanja ljudi. Dachau in Oranienburg sta znana svetovni javnosti že od leta 1933. Zato se je težišče ubijanja ljudi preselilo na novejša taborišča.

Komandant taborišča je **SS**-Obersturmbannführer. Je sadist št. 1. Ima krasno stanovanje in veliko privatno gospodarstvo. V letu 1941—42 je imel 30 pitanih prašičev za svoje lastno gospodinjstvo. Po vseh delavnicah pa so morali kaznjenci izdelovati igrače in razne predmete za njegovo domače razkošje.

Lagerführer ali namestnik komandanta je že omenjeni Bachmayer. Po činu je Obersturmführer. Naš tovariš Kliček Anton iz Celja, ki je bil izredno spreten mizar, je bil zaposlen skoro stalno pri njemu. Izdeloval mu je luksuzno pohištvo in mu preurejeval stanovanje. Kliček je bil čisto njegov privatni suženj.

Poleg navedenih dveh glavnih banditov je še cela vrsta **SS**-oficirjev in podoficirjev, ki se kar skušajo, kdo bo bolj surov in nasilen. To je tudi pri njih edino merilo za napredovanje. Skupno število vseh **SS**-ovcev je bilo okrog 700.

Od početka vojne z ZSSR so bili v taborišču po večini **SS**-ovci mladiči. Vzhodna fronta pa je Hitlerjeve elitne čete na debelo požirala. Stalno so prihajali pozivi na komando in **SS**-mladiči so odhajali na fronto. Neredko smo zvedeli potem: Naš nekdanji blokfirer je že padel na vzhodu. Mladiče stražarje so zamenjali v taborišču stari možakarji od 50 do 60 let.

Kuhinja

Ta ima dva oddelka. Je sicer moderno urejena in se kuha vse na paro. V večjem oddelku kuhajo za kaznjence, kjer stalno izpuhteva para in vonj, ki je običajen svinjskim kuhinjam. V manjšem oddelku pa pečejo in cvrejo za ~~44~~-bandite. Na velikem Appelplatzu, ki je pred kuhinjo, kjer smo vsak dan stali, smo lahko vdihovali kričeči kontrast med obema oddelkoma kuhinje.

Gusen

V začetku decembra smo z dela na Siedlungsbauu opazili veliko trumo ljudi. Bili so Španci. Oblečeni so bili v francoske uniforme. Niso pa prišli v naše taborišče, kot smo domnevali, marveč so jih gnali naprej. 8 km od Mauthausena je namreč drugo taborišče, večje od našega. To je koncentracijsko taborišče Gusen. V Franciji je bilo še mnogo španskih beguncev iz začasno premagane španske republike iz leta 1938. Ispirali so se nemškim fašistom v Franciji. Zato so jih pritirali v Gusen. V Gusenu je bilo od 15.000 do 20.000 jetnikov. Higijenske razmere pa so tam še slabše kot v Mauthausenu. Zato je taborišče skoro stalno kontumacirano. Tifus tam neprenehoma razsaja. Na dan jih je tam pomrlo po 300. Mi smo zvedeli o razmerah v Gusnu od Nemcev in Špancev, ki so jih premeščali sem in tja. Bali smo se, da še nas pošljejo umret v Gusen.

Odhod

Končno je prišel čas, ko se je fašistična uprava odločila, da nas nekaj Slovencev odpusti. Ni nam bilo znano, kakšni so bili vzroki, ki so jim narekovali to »velikodušnost«. Iz tega taborišča je namreč le redko kdo prišel ven. Najbolj verjetna je pač ta domneva, da so nas izpustili zato, da bi pomirili Spodnje Štajersko. Nemški fašisti se namreč zatekajo k najrazličnejšim taktikam in se oprijemljejo vsake rešilne bilke.

Izpustili pa nas niso vse hkrati, marveč po malih skupinah od 10 do 25. V taborišče so nas prignali vse naenkrat, nazaj pa bi prihajali neopazno. Ljudje nas bodo videli in se bodo pomirili. No, tudi pri tem so se pošteno zmotili!

Procedura pri odhodu se je vršila pri vseh enako. Najprej nas je odbral Lagerführer. Kdo je izgledal slabši je moral nazaj v blok na zdravljenje. Uprava ni hotela spuščati iz taborišča okostnjake, ker smo ves čas smeli pisati svojcem le da smo »zdravi in da se nam dobro godi.« Omeniti moram, da niti tisti, ki smo na videz izgledali dobre reje in zdravi, v resnici pa nismo bili. V jed so namreč dodajali arsen, ki človeka le napihne. Ko nas je že Lagerführer spoznal za »zdrave«, smo šele šli

na zdravniški pregled. Zdravnik nas je navadno vse potrdil. Drugo jutro smo se še okopali, nato so nas odgnali v skladišče, kjer smo dobili obleko, kolikor jo je še ostalo. V kolikor pa nam je manjkalo so nam dali različne cape, vse zmečkano in našemili so nas, da smo zgledali kot kakšni potepuhi. Podpisati pa smo morali, da smo vse v redu sprejeli. Ni se kazalo upirati, če je komu kaj manjkalo. Vsak je bil prvič zadovoljen, da odhaja iz tega pekla, drugič pa je bilo nevarno, če bi se tam kaj ustil, da ga še obdrže.

Nato so nas odvedli na »Politische Abteilung«. Ta oddelek je menda najvažnejši v celem taborišču. Tu vodijo evidenco vseh kaznjencev. Tu je zapisano, koliko ljudi so že prignali v taborišče in koliko so jih že pobili.

Naš transport je bil četrti. Trije so že odšli po 20. februarju. Nas je bilo petindvajset. Šef pisarne nas je spraševal po poklicih in nam obetal dobre službe v Reichu, ki je postal vsemogočen in ki že končuje zmagovito vojno proti Sovjetski Zvezi. Druge poti ni več, kot da se vsi lepo vključimo v disciplino, ki jo uvaža nacionalsocializem. Napravil nam je skratka govor, v katerem je poveljeval hitlerjev režim in organizirano novo Evropo pod vodstvom Reicha.

Potem nam je povedal, da nismo bili nič kaznovani in se teh šest mesecev ne bo pisalo v noben dokument. Dejal je nam, ki smo po tolikih mukah ostali še živi: »Vi vsi ste bili aretirani v zvezi z vojno v Jugoslaviji. Zdaj pa so poizvedbe dokazale, da nihče od vas ni sodeloval proti nemški vojski.«

Na steni je visela velika Hitlerjeva slika. Vprašal nas je, če ga poznamo. Pritrdili smo. Na nasprotni steni je visela druga in nas vprašal, če tega tudi poznamo. Zanimali smo. Vidite, je dejal, to pa je naš najvišji šef Himmler. Po nalogu tega moža ste bili privedeni sem in po njegovem ukazu ste sedaj odpuščeni. Vi greste sedaj na svoje domove in nihče vam ne sme očitati, da ste bili zaprti. V takem primeru ga kar naznanite in bo on priveden sem. Kar ste tu videli in slišali, pa ne smete nikjer pripovedovati, sicer pridete nazaj sem in nikoli več ven. Tu boste tudi podpisali take izjave. Nato nam je pomolil tri formularje, ki smo jih morali podpisati. Predpisovali so najstrožjo molčečnost, na katero smo se z podpisi obvezali. Ponovno nas je spraševal po poklicih in nam zajamčil dobre eksistence v Velikonemškem Reichu.

Naposled so nas odvedli v kuhinjo. Za odhod so nam dali redke kaše, kolikor jo je mogel kdo jesti. Za popotnico pa je vsak dobil $\frac{1}{2}$ kg kruha, malo margarine in grizljaj smrdljive salame. Na postajo nas je vodil en sam 44-ovec, ki je zdaj čisto spremenil način občevanja. Bil je zgovoren in prijazen. Na postaji je vzel skupno vozno karto in jo izročil starešini transporta, ki ga je on odločil.

Nepopisen je bil občutek, da smo spet svobodni. Govorili smo vsi vprek, vendar previdno. Ko je prispel vlak, smo se vsi vsedli v en vagon. K nam so prisledle žene Avstrije in nam kmalu začele deliti krušne karte.

Kmeni je prisledla žena višjega državnega uradnika, oblečena v elegantnem kožuhovinastem plašču. Razjočkala se je, ko nas je videla tako shuj-

šane, ostrižane in lahko oblečene. Med jokom je dejala: »Reveži, koliko ste morali prestati. Gotovo ste jezni na vse Nemce in tudi na nas Avstrijce. Pa verjemite, da tudi mi trpimo pod tem režimom. Naši možje so vsi na fronti. Z nami ženskami pa delajo, kar hočejo.« Predno je v Linzu izstopila, mi je segla v roko in se prijazno poslovila.

Mi pa smo planili v restavracije in trafike. Krompir in zelje so takrat še dajali brez kart. Iz Linza smo se odpeljali proti Dunaju, kamor smo dospeli okrog sedmih zvečer. Na Dunaju smo hitro našli Slovence, železničarje, ki so nam oskrbeli večerjo v svoji kantini. Do enajstih zvečer smo čakali na zvezo proti Mariboru in uporabili ta čas za površen ogled mesta. Dunaj je kazal precej mrtvo lice. Zatemnitev, nobene godbe in splošna tišina. Kot bi vse izumrlo.

Mi pa smo bili vseeno veseli. Vedeli smo, da je naša domovina sicer zaslužnjena, da pa bomo imeli spet priliko boriti se za njeno osvoboditev. Pogovarjali smo se: čim se malo okrepimo, zgrabimo za puške in se ponovno pridružimo narodnim borcem partizanom.

Od Dunaja do Maribora smo se vozili ponoči. V kupeju je bila tema. Z nami je potoval avstrijski železničar, strojevodja. Pravil nam je, da je vozil vojake na vzhodno fronto. Vagoni so bili vsi zaklenjeni. Ko je privozil na določeno postajo, so bili skoraj vsi vojaki mrtvi. Zmrznili so.

Zjutraj smo se morali javiti na gestapo v Mariboru. Na drugem uradu so nam dali živilske karte za en dan in po šest Mark za vožnjo do doma. Poslovili smo se drug od drugega in se razšli. Smrtno sovraštvo do Nemcev za vse povzročeno gorje pa smo odnesli v svojih srcih in prisegli krvavemu fašizmu maščevanje.

K o n e c.

